

Формування єдиного відкритого освітнього простору як провідна тенденція розвитку сучасної системи освіти

Ірина Кулага

Кандидат економічних наук, доцент кафедри політичної економії обліково-економічних факультетів Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

Анотація

У статті розглядаються сутність та принципи відкритої освіти, її мета, специфіка та ключові напрями формування. Досліджується еволюція розвитку інститутів відкритої освіти, дається їх порівняльна характеристика відносно традиційної системи вищої освіти. Пропонується огляд сучасних найконкурентніших інститутів відкритої освіти, їхніх переваг та особливостей. Систематизовано основні тенденції сучасного етапу розбудови онлайн-освіти.

Ключові слова: відкрита освіта, онлайн-освіта, основні технології, відкриті навчальні онлайн-курси.

Нова освітня парадигма відображає потреби людської цивілізації у XXI столітті. У світі відбуваються глибинні та об'єктивні процеси формування єдиного відкритого освітнього простору.

Новим принципом освіти стає управління знаннями на основі новітніх освітніх технологій. З цією метою створюються спеціалізовані освітні структури відкритого типу.

Класичні форми освіти так чи інакше сьогодні переживають кризу в усіх країнах світу. До основних чинників цього процесу у сфері вищої освіти можна віднести:

- територіальність — неспроможність забезпечення для всіх охочих здобуття необхідної освіти;
- консерватизм — відставання набутих знань від рівня розвитку інформатизації й технологій;
- інерційність — низька адаптивність систем освіти до різних соціально-економічних умов;
- локальність — специфічність освіти, що отримується в окремому навчальному закладі;
- обмеженість — не увесь перелік спеціальностей може бути наданий регіональними вищими навчальними закладами для тих, хто бажає навчатися на конкретній території¹.

Світ, що змінюється, висуває кардинально нові вимоги до змісту освіти, яка має базуватися на основоположних цінностях та знаннях. Розвиток сучасної системи освіти в нинішніх умовах, як показує світова практика, може успішно забезпечуватися через реалізацію принципів відкритої освіти, таких як:

- відкрите планування навчання, тобто свобода складання індивідуальної програми навчання шляхом вибору із системи курсів;
- свобода у виборі часу і темпів навчання, тобто прийом студентів до вищих навчальних закладів упродовж усього року і відсутність фіксованих термінів навчання;
- свобода у виборі місця навчання: студенти можуть бути фізично відсутніми в навчальних аудиторіях основну частину навчального часу і можуть самостійно обирати, де їм навчатися;

¹ Открытое образование - стратегия XXI века для России / В. М. Филиппов, В. П. Тихомиров. — М.: Изд-во МЭСИ, М., 2000.

— перехід від принципу «освіта на все життя» до принципу «освіта крізь усе життя»;

— вільний розвиток індивідуальності, що є основоположним чинником, тоді як класична модель освіти припускає жорсткі норми, що уніфікують людську індивідуальність.

Ідея особистісного підходу, як основоположний чинник відкритої освіти, значною мірою відповідає концепції освіти упродовж усього життя людини. У сукупності вони формують контури перспективної системи освіти, яка дозволить людині зрозуміти себе і навколишнє середовище та сприятиме виконанню її соціальної ролі в житті суспільства. Для цього диверсифікується структура освітніх програм, що надає можливість кожному індивіду побудувати ту освітню траєкторію, яка найповніше відповідає його освітнім і професійним здібностям.

Отже, відкрита освіта є гнучкою системою здобуття освіти, доступною кожному без аналізу його освітнього цензу і регламентації періодичності та тривалості вивчення окремого курсу, що розвивається на основі формалізації знань, їх передавання та контролю з використанням інформаційних і педагогічних технологій дистанційного навчання. Специфіка відкритої системи освіти полягає ще й в тому, що вона має бути здатна не лише озброювати знаннями, а й, унаслідок їх постійного і швидкого оновлення формувати потребу у безперервному самостійному оволодінні ними, стимулювати творчий підхід до набуття знань упродовж усього активного життя людини.

Глобальною метою відкритої освіти є підготовка осіб, які навчаються, до повноцінної та ефективної участі в громадській і професійній сферах в умовах інформаційного суспільства. Відкрите навчання включає студента в розгорнуті системи інформаційних баз даних, знімає просторово-часове обмеження в роботі з різними джерелами інформації. Тим самим, інформація та її вільне поширення відіграють вирішальну роль. Об'єднання цифрової обробки даних і телекомунікацій, сучасних способів аудіо-, відеоподання інформації, оптоволоконних каналів передавання інформації значно збільшують можливості мереж, приводячи до створення нових інформаційних технологій. У них відео-, аудіозасоби, комп'ютерні й телекомунікативні засоби комбінуються новими несподіваними методами. При цьому вимоги для користувачів стають чимраз простішими, а інформаційні послуги — більш індивідуалізованими.

До найважливіших напрямів формування відкритої системи освіти можна віднести:

— підвищення якості освіти шляхом її фундаменталізації, застосування нових підходів з використанням нових інформаційних технологій;

— забезпечення випереджального характеру всієї системи освіти, її націленості на проблеми майбутньої постіндустріальної цивілізації;

— забезпечення більшої доступності освіти для населення планети шляхом широкого використання можливостей відкритого навчання і самоосвіти із застосуванням інформаційних і телекомунікаційних технологій;

— підвищення творчого начала (креативності) в освіті для підготовки людей до життя в різних соціальних середовищах (забезпечення «розвиваючої освіти»).

Проблема соціальної інституціоналізації новітніх світових тенденцій у розвитку змісту і форм освіти виявилася ще на початку 70-х років ХХ ст. Інституціоналізація в освіті, тобто запровадження нових громадських інститутів, правове й організаційне закріплення тих або інших громадських відносин, виразилася в досить відчутному різноманітті форм. Однією з таких форм стала саме відкрита освіта.

Історично одним із перших закладів відкритої освіти був відкритий університет Великобританії, заснований Указом Королеви Великобританії в 1969 р. як незалежний університет, що існує нарівні з іншими. Мета його створення — надати можливість здобути освіту людям, що бажають вчитися у зручному для них місці та в зручний для них час. Відкритий університет Великобританії застосовує широкий спектр методів для дистанційного навчання, такі як письмові роботи, відео- і аудіоматеріали, Інтернет-конференції, що супроводжуються підтримкою тьютора і регулярними очними груповими семінарами і дводенними виїзними школами.

За понад 40 років свого існування Відкритий університет посів місце світового лідера в дистанційному навчанні та прагне й в подальшому відігравати провідну роль у поширенні вищої та післядипломної освіти як у Великобританії, так і в інших країнах світу. Зараз у 400 навчальних центрах, що викладають за програмою Університету, навчається понад 150 тисяч осіб.

Проте історично відкриті університети, подібні до нього, не відігравали істотної ролі у світовому освітньому просторі, оскільки погано масштабувалися через значну частку організаційної складової (для їх зростання вимагалось збільшувати кількість тьюторів). Тільки сьогодні, завдяки соціальним мережам і масштабному поширенню широкомовного доступу до Інтернет, створилися можливості легкого масштабування відкритих курсів, коли якісно підготовлений курс можуть проходити одночасно сотні тисяч осіб.

На особливу увагу заслуговує проект Масачусетського технологічного інституту «OpenCourseWare» (MIT OCW) щодо публікації у вільному доступі матеріалів усіх навчальних курсів інституту. Він виник з низки ініціатив, запроваджених Радою інституту з освітніх технологій (Council on Educational Technology MIT). Ця ініціатива була відзначена низкою премій та

подала приклад, який наслідували інші університети. Проект привернув до себе увагу користувачів з усього світу. На китайську, іспанську, португальську та персидську мову було перекладено понад 50 курсів. Країнами, з яких приходить найбільша кількість відвідувачів сайту, за винятком США, є Китай та Індія. У регіонах Африки і Азії, де доступ до Інтернету ускладнений, створено понад 200 «дзеркал» сайту MIT OCW. Проект Масачусетського технологічного інституту «OpenCourseWare» досяг великих успіхів як засіб науково-технічної освіти через високу якість матеріалів і широту охоплених тем.

Цікавим є той факт, що програма публікації відкритих освітніх ресурсів MIT є найдорожчою. Публікація одного курсу вимагає 10 000—15 000 доларів США. Такі витрати зумовлені потребою зменшити навантаження на викладацький склад. Команда з підготовки курсів, співпрацюючи з викладачами, намагається, щоб публікація одного курсу не віднімала у останніх більше п'яти годин. До завдань команди належать оцифрування рукописних текстів, перевірка на включення сторонніх матеріалів, таких як ілюстрації та графіки з підручників, і отримання дозволу на їх використання, створення зображень, дозвіл на які отримати не вдалося.

Інститут укладає ліцензійні угоди, що дозволяють поширювати матеріали, з викладачами, що беруть участь у проекті. Відповідно до політики інституту, авторські права при цьому залишаються у самих викладачів. Аналогічно, права на опубліковані матеріали, підготовлені студентами, зберігаються за студентами. Курси, що викладаються в інституті, також можуть включати матеріали, права на які належать третім особам. Такі матеріали можна використати для освітніх цілей, але не можна надавати до них доступ необмеженій кількості осіб, і узгодження прав на їх включення в OCW є істотною причиною затримок публікації.

Публікація матеріалів курсів MIT здійснювалася зі сподіванням на те, що концепцію OpenCourseWare приймуть й інші навчальні заклади. Першою публікацією OpenCourseWare стала програма Фулбрайта щодо викладання економіки у В'єтнамі в 2003 р. У 2004 р. публікацію OCW розпочали університети в Японії, Китаї і Франції, а також кілька університетів у США¹.

У 2005 р. MIT спільно з іншими університетами, що публікують відкриті освітні ресурси, заснував OpenCourseWare Consortium. У завдання цієї організації входить запровадження і адаптація відкритих освітніх матеріалів для використання по всьому світу. Найбільш відомими університетами,

що входять до консорціуму, є Каліфорнійський університет у Берклі, Токійський університет, Університет Мічигану, Каліфорнійський університет, Осацький університет, Університет штату Арізона, Університет Юти, Університет Ноттінгема, Університет штату Мічиган.

Основним спонсором OpenCourseWare і, в ширшому сенсі, відкритих освітніх ресурсів, є HewlettFoundation, що інвестував у них упродовж 2000-х років понад 110 млн дол. США; при тому, що витрати з усіх джерел оцінюються в 150 млн дол. США². Загальною проблемою OpenCourseWare є пошук джерел фінансування в довгостроковій перспективі, оскільки ці проекти практично не дають прибутку³.

Яскравою ілюстрацією до процесу формування відкритого освітнього простору є Хан-Академія (KhanAcademy) — некомерційна освітня організація, створена у 2006 р. випускником Гарварду Салманом Ханом. Мета академії — «надання високоякісної освіти кожному усюди». Сайт академії надає доступ до колекції із понад 3 000 безкоштовних освітніх відеоматеріалів з математики, історії, фінансів, фізики, хімії, біології, астрономії, економіки та комп'ютерних наук. Матеріали надані англійською мовою, діє проект щодо перекладу іншими мовами.

Головною тенденцією онлайн-освіти 2011 — початку 2012 р. є поява освітніх платформ, що надають безкоштовні онлайн-курси від професорів провідних університетів світу. Дані курси дають змогу сотням тисяч студентів здобувати освіту, що за якістю не поступається університетській. Характерним показником високої якості відкритих курсів є ситуація, що склалася з курсом CS221 «Введення в штучний інтелект» Стенфордського університету, на основі програми якого був створений онлайн-курс ai-class.org. Після його запуску з 200 студентів 170 вважали за краще замість відвідування лекцій вивчати онлайн-курс.

Нещодавно створений найбільший у світі онлайн-каталог безкоштовних навчальних матеріалів, в якому зібрано понад 500 000 лекцій, відеофайлів та електронних книжок (iTunesU). Серед сотень коледжів, середніх і вищих навчальних закладів, що використовують цей каталог, є університети світового класу. Отже, відкрита освіта поступово стає рівноправною альтернативою класичній вищій школі.

² Katie Hafner An Open Mind. The New York Times (16 April 2010) http://www.nytimes.com/2010/04/18/education/edlife/18open-t.html?_r=1&pagewanted=all.

³ Brendan F. D. Barrett, Velma I. Grover, Tomasz Janowski, Hanneke van Laveren, Adegboyega Ojo, Philipp Schmidt. Challenges in the adoption and use of OpenCourseWare: experience of the United Nations University // Open Learning. — 2009. — № 1. — <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02680510802627803>.

¹ Steve Carson. The unwallled garden: growth of the OpenCourseWare Consortium, 2001—2008 // Open Learning. — 2009. — № 1. — <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02680510802627787>.